ইৰা

সত্যেনে ক'লে, "ইৰাৰ আঙঠিটো বোলে হেৰাল।"

"কি আঙঠি?' মই সুধিলোঁ।

"সেই যে সোণৰ আঙঠিটো, মাই দিছিলে যে? মনত নাই?"

"অ।"

"মাক আইতাই দিছিলে। মাই তাইক কৈছিল, তোৰ ছোৱালী হ'লে তইও তাইকেই দিবি। এনেকৈয়ে চলি আহিছে, মাকৰপৰা জীয়েকলৈ, জীয়েকৰপৰা জীয়েকৰ জীয়েকলৈ। পিছে এতিয়া—হেৰাল।"

"কেনেকৈ হেৰাল?" মই সুধিলোঁ, "কেনেকৈ হেৰাল? কেতিয়া হেৰাল?"

সত্যেনে জেপৰপৰা এজাপ কাগজ উলিয়াই আনি এখন চিঠি বিচাৰি উলিয়ালে।

"কালি ইৰাৰপৰা এইখন চিঠি আহিছে"— সি ক'লে—"লিখিছে, দাদা তোমাৰ চিঠি পালোঁ। শ্বিলঙত এতিয়া ঠাণ্ডা বৰ বেছিকৈ পৰিছে বুলি তোমাৰ চিঠিৰপৰা...কালি এটা ঘটনা ঘটাই মনটো বৰ বেয়া লাগি আছে। মাই দিয়া আঙঠিটো হেৰাল। গা ধুবৰ সময়ত চাবোনৰ বাকচটোৰ কাষতে খুলি থৈছিলোঁ। বাথৰুমৰপৰা যাওঁতে আঙঠিটো পিন্ধিলোঁ নে নাই মনত নপৰে, পিছতহে গম পালোঁ আঙঠিটো ক'তো নাই, বাথৰুমতো নাই...সোণ হেৰুৱাইছোঁ, নাজানো কপালত কি আছে...বৰ দুশ্চিন্তাত আছোঁ...তুমি কি ভাবা লিখিবা..."

মই নিস্তব্ধ হৈ শুনিব ধৰিলোঁ। মই অনুমান কৰিব পাৰিলোঁ, দীঘল আয়নাখনৰ সন্মুখত এইমাত্ৰ গা ধুই ইৰা থিয় হৈছে। তাইৰ পিঠিত মেল খোৱা ক'লা, দীঘল ভিজা চুলি। তাইৰ জোঙা, বগা মুখখনত, তাইৰ দীঘল, ল'নি বাহুত আৰু আয়নাৰ সন্মুখৰ প্ৰসাধন-সামগ্ৰীবোৰত পুৱাৰ ৰ'দ পৰিছে, আয়নাখনৰ একোণত আৰু তাইৰ কাণৰ দুলযোৰৰপৰা পোহৰ প্ৰতিফলিত হৈছে। তাই খিৰিকিৰ পিনে মুখ ঘূৰাই হাতৰ আঙুলিৰে চুলিবোৰ ৰ'দলৈ দাঙি ধৰিলে, তাই লক্ষ্য নকৰিলে যে দীঘল, জোঙা আঙুলিবোৰৰ এটাৰপৰা কোনো পোহৰ ছিটিকি নপৰিল...

"মই বাৰু তাইলৈ কি লিখিম এতিয়া?" সত্যেনে সুধিলে আৰু মোৰ মুখলৈ চাই ৰ'ল। "কি আৰু লিখিবা।" মই নিৰপেক্ষভাৱে ক'লোঁ,—"লিখা তোমাৰ যি মন যায়।"

সি মোৰ মুখলৈ চাইয়েই থাকিল।

"লিখা", মই অলপ ভাবি ক'লোঁ—"যে এইটো অৱশ্যেই ভাল খবৰ নহয়; কিন্তু তাৰ বাবে দুশ্চিন্তা কৰি থাকিও কোনো লাভ নাই। ক'ত-ক'ত পোৱাৰ সম্ভাৱনা আকৌ ভালদৰে বিচাৰি চোৱা, হয়তো পোৱা যাবও পাৰে, কি ঠিক...দূৰ, মই আৰু কি ক'ম, লিখা তোমাৰ যি মন যায়! চাহ খাবা নেকি?"

সি মূৰ দুপিয়ালে। মই দুকাপ চাহ আনিবলৈ ক'লোঁ।

"লিখা", মই অলপ ভাবি ক'লোঁ—"সোণ হেৰালে অমংগল হয় এইটো নিতান্তই কুসংস্কাৰ। আজিকালি আৰু সেইবোৰ...চিন্তা কৰি থাকিব নালাগে। যি হ'বলগীয়া আছিল হ'ল। ভৱিষ্যতে যেন বস্তু-বাহানিৰ বিষয়ে সাৱধান হয়। হয়তো সেইদিনা অন্যমনস্ক হৈ আছিলা, কিবা চিন্তাত আছিলা..."

"চিন্তা! ইৰাৰ চিন্তা-ভাবনা! হেঃ!" সত্যেনে প্ৰায় গৰ্জন কৰি উঠিল, "তুমি তাইক অতদিন ধৰি জানা, কেতিয়ানো তাইক চিন্তা-ভাবনা কৰা দেখিলা? তাইৰ স্বভাবেই এই, গা সাতখন-আঠখন। ক'ৰ বস্তু ক'ত এৰে তাৰ কোনো পাত্তাই নাই। মাৰ কম গালি খাইছে? জানাই দেখোন। অতদিনে আঙঠিটো নেহেৰুৱাকৈ আছে—এয়েই আচৰিত। ইস্, মাই কিজানি শুনি—"

সি চিঠিখনৰ পিনে এবাৰ চালে আৰু ক'লে যে সেই দিনাও নিশ্চয় তাইৰ গা 'সাতখন-আঠখন' হৈ আছিল; পাণবজাৰলৈ যাবলৈ ওলাইছিল, মামীহঁতৰ ঘৰত ভাত খাবলৈ মাতিছিল। মই ক'লোঁ—"হয়তো বাছৰপৰা নামোঁতে লৰালৰিতে ভিৰৰ হেঁচাত আঙঠিটো হাতৰপৰা..."

"হ'ব নোৱাৰে", সি ক'লে—"সেইটো তাইৰো মনত খেলাইছিল। কাৰণ মামীহঁতৰ ঘৰ পায়েই তাই কথাটো আৱিষ্কাৰ

কৰিছে। ইউনিভাৰ্ছিটীৰ বাছখন ৰয় নদীৰ পাৰত অ'ৰিয়েন্টেল বিল্ডিঙৰ কাষত—তাৰপৰা মামীহঁতৰ ঘৰলৈ দুই মিনিটৰ বাট, তৎক্ষণাৎ তাই আকৌ অহা বাটেই আঙঠিটো বিচাৰি গৈছিল যদিও..."

সি অলপ চিন্তিতভাৱে চাহত চুমুক দিব ধৰিলে। যিহে সাংঘাতিক বাঘক ভয় নকৰা ছোৱালী! ভাল এখন গোলমালৰ সৃষ্টি কৰিছে চাগে তাই সেইদিনা ঘৰে-বাহিৰে—সি ক'লে। অৱশ্যে আঙঠিটো ক'ত হেৰাব পাৰে সেইটো এতিয়াও স্পষ্ট নহয়। বাছতো হ'ব পাৰে, বাথৰুমতো হ'ব পাৰে, যদিও তাৰ ধাৰণা বাথৰুমতে পানীৰ নলেৰে ক'ৰবালৈ ভাহি গৈছে সম্ভৱতঃ, বা হয়তো তাতেই ক'ৰবাত আছে। তাৰ চিন্তা, সি ক'লে, মাই শুনিলে বৰ বেজাৰ পাব। সি বাৰু এতিয়া ইৰালৈ কি লিখিব, তাইক ঘৰলৈ কি লিখিবলৈ ক'ব? মোৰ কোনো নহয় যদিও মইওতো ইৰাক ভনীৰ দৰেই জানো। তাইলৈ বাৰু সি কি লিখা ভাল হ'ব বুলি মোৰ মনে ধৰে?

মই চাহৰ কাপটো হাতত লৈ তাৰ মুখৰ পিনে চালোঁ। ভনীয়েকৰ দৰে একেবাৰে নহয়, সমস্ত অংগ-প্ৰত্যংগ মাংসল আৰু স্থূল। মই ভাবিলোঁ, মানুহটোৰেই জানো স্থূল? চাহৰ ধোঁৱা আৰু তাৰ গোন্ধৰ সজীৱতাৰ মাজেৰে যেন মোৰ মনলৈ অন্য চিন্তা আহিব ধৰিলে, কিন্তু মই ক'ব ধৰিলোঁ,—"লিখা, বস্তু এটা হেৰুওৱা কথাটোক ইমান বেছি গুৰুত্ব দিয়াটো ঠিক নহয়। সকলোৰে কেতিয়াবা নহয় কেতিয়াবা কিবা হেৰায়েই, যিমানেই সাৱধানী নহওক। পোৱা আৰু হেৰুওৱাৰ সম্ভাৱনাই মানুহৰ জীৱন—বৰ গুৰু-গম্ভীৰ শুনা গৈছে নেকি? যিহওক, মই মোটামুটি মূল ভাবটোহে কৈছোঁ দেই। ইমান ডাঙৰ-ডাঙৰ কথা তুমি লিখিলে তাই ভয় খাই যাব—এই সম্ভাৱনাবোৰক সৌভাগ্য বা দুৰ্ভাগ্যৰ বাৰ্তাবহ বুলি ধৰাৰ ভুলটো আজিৰ জগতত..."

পুৱাৰ সদ্যস্নাত স্নিগ্ধতা ইৰাৰ মুখৰপৰা প্ৰায় অদৃশ্য হ'ল, তাই প্ৰায় উধাতু খাই আহি গীৰ্জাৰ কাষৰ চাৰিআলিটোত থিয় হ'ল আৰু চাদৰৰ আগটো এহাতেৰে ধৰি ঘনাই-ঘনাই উশাহ ল'ব ধৰিলে। তাই দেখিলে, তাই অহা ৰাস্তাটো প্ৰায় জনশূন্য, তললৈ নামি গৈ বহু দূৰত নদীৰ পাৰত শেষ হৈছে। ইমান খালি যে স্পষ্ট দেখা যায় নৈৰ ওপৰেৰে দুখন পাল তৰা নাও চলিছে, আৰু ফেৰীখন, আৰু নৈৰ সন্মুখৰ ৰাস্তাটোৰ দেখা যোৱা অংশটোৰে মানুহ আৰু ৰিক্সা আৰু মটৰ আৰু গৰুগাড়ীৰ দুটা পাতল সোঁত অহা-যোৱা কৰিছে। সচকিতভাৱে তাই এবাৰ ঘূৰি চাই দেখিলে মামীহঁতৰ ঘৰত আটাইয়ে আচৰিত হৈ গৈছে। কোনেও ভাবিব পৰা নাই গেটত হাতখন দিয়েই কিয় হঠাৎ তাইৰ মুখ বিবৰ্ণ হৈ গ'ল, কিয় তাই তৎক্ষণাৎ কাকো ভালকৈ এষাৰ মাত পৰ্যন্ত নিদিয়াকৈ লৰালৰিকৈ আকৌ ওলোটা পিনে খোজ ল'লে। "কিবা এটা এৰি থৈ আহিলোঁ" বা "এতিয়াই আহিছোঁ" বা তেনেকুৱা কিবা এটা নিশ্চয় তাই কৈছে; কিন্তু তাৰ ফলত সিহঁতৰ হতবুদ্ধি বাঢ়িহে গৈছে। দীঘল-দীঘল খোজ পেলাই দীপেন আহিব ধৰিছে—

এবাৰ ভাবিলে, দীপেনক ক'ব নেকি, যে বোধকৰোঁ নদীৰ পাৰৰ সেই বাছষ্টপটোত সম্ভৱতঃ তাইৰ সোণৰ আঙঠিটো পৰি আছে, সি লগত থাকিলে বিচৰাতো সুবিধা হ'ব; কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে তাই বুজিব পাৰিলে,—নাই, এই ইমান বেয়া খবৰটো নিজে এবাৰ চেষ্টা কৰাৰ আগেয়ে অইন কাকো ক'বলৈ তাইৰ কোনোমতেই সত নাহিব। তাইৰ চিৰদিনীয়া অবুজন জেদটো অকস্মাৎ আকৌ সক্ৰিয় হৈ উঠিছে—

গীৰ্জাটোৰ সন্মুখত চাইকেল-ৰিক্সাবোৰ ৰৈ আছিল। তাই প্ৰথম ৰিক্সাখনকেই ক'লে—"এই চলো তো" আৰু লগে-লগে আচৰিত হৈ ৰৈ গ'ল। দেখিলে, দূৰত, ৰাস্তাৰ শেষত নদীৰ পাৰত মানুহ এজনে মাটিৰপৰা কিবা বুটলিছে। আচৰিত, আচৰিত, ইৰাই ভাবিলে, আৰু তৎক্ষণাৎ মন থিৰ কৰি কৈ দিলে, "ঐ যে আদমী কিবা বুটলিছে, সেইটো হামাৰা আঙঠি। চল, চল, জোৰচে..."

ৰিক্সাৱালাই সবিস্ময়ে ইৰাৰ মুখলৈ চালে, তাৰ চকুত অবিশ্বাস। কিন্তু তাইৰ মুখৰ উত্তেজনা তাৰ চকুত পৰিল। সি ক'লে, "উঠিয়ে --" আৰু দ্ৰুতভাৱে হুডখন নমাই দিলে। পিছ মুহূৰ্ততে নামি যোৱা ৰাস্তাটোৰ প্ৰকাণ্ড গাঁত আৰু ওলাই থকা শিলবোৰৰ ওপৰেৰে ৰিক্সাখনে ঘটং-ঘটং শব্দ কৰি ইৰাৰ শৰীৰৰ সকলো হাড় প্ৰচণ্ডভাৱে জোঁকাৰি হুৰমুৰাই চলিব ধৰিলে। "মাইজীৰ আঙঠি? ইনিবাৰ্ছিটিৰ বাছৰপৰা নামোতে পৰিছে?" ৰিক্সাৱালাই তাৰ যানখনৰ হট্টগোলৰ মাজেৰে চিঞৰি-চিঞৰি সুধিলে আৰু এবাৰ লৰালৰিকৈ মুখ ঘূৰাই ইৰাৰ পিনে চাই এটা সহানুভূতিৰ হাঁহি হাঁহিলে। যদি সঁচাকৈয়ে সেই মানুহজনে আঙঠিটোৰেই পাইছে—তাৰ কিন্তু ধাৰণা মানুহজনৰ হাতৰপৰা হয়তো পইছা বা দিয়াচলাই বা কিবা পৰি গৈছিল মাত্ৰ (সোণৰ আঙঠিনো ইমান দেৰিলৈ ৰাস্তাত পৰি থাকে নে?)—তথাপি মাইজীয়ে সেইটো ঘূৰাই পোৱাৰ আশা কম। মাইজীৰ আজি বৰাতেই খাৰাপ। কাৰণ মানুহজন আৰু দেখিবলৈ নাই। নৈৰ পাৰৰ ৰাস্তাৰে গৈ কিমান দূৰ পালে কোনে জানে। ৰিক্সাখন গৈ নৈৰ পাৰ পায় মানে হয়তো মানুহজনৰ কোনো চিন-চাবেই নাথাকেগৈ। হয়তো দাঁতিৰ কোনো ৰাস্তাৰে ক'ৰবাত সোমাই পৰিছে। আৰু যদি মানুহজনক আকৌ দেখাও যায়, কি ধৰণৰ মানুহ কোনে জানে! আঙঠিটো পাইছে যদিও মানুহজনৰ হাতৰপৰা যে সেইটো ঘূৰাই আনিব পৰা যাবই তাৰ কি—

ৰিক্সাখন আহি হুৰমুৰকৈ নদীৰ পাৰৰ মোৰ পালে আৰু ফেৰীখনৰ ধপ্‌ধপ্ শব্দটো ইৰাৰ কাণত প্ৰখৰ হৈ আহি বাজিল। ৰিক্সাৱালাই ডিঙি মেলি চালে। ইৰাইও উদ্বিগ্ন হৈ চাই পঠিয়ালে। কিন্তু প্ৰথমে মানুহজনৰ কোনো চিন চকুত নপৰিল। কাছাৰীৰ মোকৰ্দমাৰ কাৰণে অহা অসংখ্য গাঁৱলীয়া মানুহ আৰু কুলি আৰু বাঁহ আৰু কেৰাচিনৰ টিন বোজাই কৰি লৈ

যোৰা গৰুৰ গাড়ীৰ শাৰীয়ে সন্মুখৰ ৰাস্তা প্ৰায় সম্পূৰ্ণৰূপে ঢাকি ধৰিলে। ইৰাই চাদৰখনৰ আগটো কামুৰি ধৰিলে। ট্ৰাক এখনে বিস্তৰ ধূলি উৰুৱাই পাৰ হৈ গ'ল। ইৰাই চাদৰখনৰ আগেৰে নাকটো চেপি ধৰিলে আৰু লগে-লগে ৰিক্সাৱালাই উত্তেজিতভাৱে হাতখন দাঙি আঙুলি এটা টোঁৱাই পঠিয়ালে। দূৰত, বেছ দূৰত, পেট ওলোৱা মোটা মাৰোৱাৰী এটাই ৰাস্তাত ত্ৰিপাল এখনত চুপাৰি মেলি দিব ধৰিছে। মন্দিৰৰদৰে সৰু ঘৰ এটাৰপৰা মুখত ওৰণি টনা আৰু ভৰিত মোটা গধুৰ খাৰু পিন্ধা এজাক মাৰোৱাৰী মহিলা ওলাই আহিছে। এই জাকটোৰ মাজেৰে স্পৰ্শ বচাই আৰু চুপাৰিবোৰ নগচকিবৰ চেষ্টা কৰি ভৰিতব্যৰ মানুহজন আগবাঢ়ি যাব ধৰিছে। ইমান দূৰৰপৰা ঠিক বুজা নগ'ল, কিন্তু ইৰাৰ ধাৰণা হ'ল তেওঁৰ পৰিধেয় ধুতি, কামিজ, চেণ্ডেল-শ্মশ্রু, এখন খয়েৰী ৰঙৰ চাদৰ—ভদ্ৰলোকৰদৰেই। ইৰাৰ ধাৰণা হ'ল খোজটোও ভদ্ৰলোকৰেই দৰে।

"ঐ আদমীকো যেনেতেনে মিলনাই হোগা, থোৰা ঔৰ জোৰচে চালাও—" উত্তেজিতভাৱে ইৰাই ক'লে। ইৰাই পুনৰ ক'লে, নিশ্চয় সেই মানুহজনৰ হাততেই আঙঠিটো আছে। ভাগ্যত যিয়েই নাথাকক, আঙঠিটো ঘূৰাই দিয়ক বা নিদিয়ক, পোৱা বুলি কওক বা পোৱা নাই বুলিয়েই কওক, তাই মানুহজনক এবাৰ যেনে-তেনে সুধি চাব। ৰিক্সাৱালাই এবাৰ লৰালৰিকৈ আকৌ মুখ ঘূৰাই ইৰাৰ পিনে চালে। তাৰপাছত তাৰ কান্ধৰ লেতেৰা ৰঙা গামোচাখন ইখন কান্ধলৈ স্থানান্তৰিত কৰিলে, যেন সিও মন স্থিৰ কৰিলে, "ঠিক হ্যায় মাইজী"—

ইৰাই বুজিলে—ৰিক্সাৱালাটোৰ ওপৰত তাই এতিয়া নিৰ্ভৰ কৰিব পাৰে। বিশ্বাসযোগ্য মানুহ, সহায় কৰিবলৈ প্ৰস্তুত। সি লগত থাকে মানে ভয় নাই। ইৰাৰ ধাৰণা হ'ল, এইটো এটা মংগলৰ চিন—আঙঠিটো নিশ্চয় নেহেৰায়—নিশ্চয় ঘূৰাই পাব। নিশ্চয় সেই মানুহজনেই পাইছে। নিশ্চয় ভাল মানুহ। ভদ্ৰ মানুহ। এবাৰো পাছলৈ উভতিও চোৱা নাই। আঙঠিটো আত্মসাৎ কৰাৰ মতলব থাকিলে নিশ্চয় বোটলাৰপৰাই সতৰ্কভাৱে পাছলৈ ঘূৰি-ঘূৰি চালেহেঁতেন। হয়তো পুলিচত জমা দিবলৈ যাব ধৰিছে। হয়তো—

পিছ মুহূৰ্ততে সন্দেহ আৰু আশংকাই ইৰাৰ মনটো হেঁচি ধৰিলে। যদি মানুহজনে আঙঠিটো পোৱা নাই? যদি সঁচাকৈয়ে তেওঁ তেওঁৰ পইছাহে বুটলিছিল? যদি তেওঁ আঙঠিটো পোৱাৰ কথা অস্বীকাৰ কৰে? যদি তেওঁ তাইক খঙত অপমান কৰি পেলায়? যদি ৰাস্তাত এটা কেলেংকাৰী হৈ যায়? যদি—

বিপজ্জনক আৰু বিপৰ্যস্ত গতিৰে মানুহ-গৰু আৰু যান-বাহনৰ হেঁচা-ঠেলা বিশৃঙ্খলাৰ মাজেৰে অবিশ্বাস্য দক্ষতাৰে ৰিক্সাৱালাই জোৰেৰে ৰিক্সা চলাব ধৰিলে, মানুহজন ভিৰত মাজে-মাজে অদৃশ্য হৈ গ'ল, তাৰপাছত আকৌ হঠাৎ সন্মুখত ওলাই পৰিল। কিন্তু ৰিক্সাখনৰপৰা দূৰত্ব খুব বেছি নকমিল। কাৰণ মানুহজনে কেইবাবাৰো ৰাস্তা সলালে, এবাৰ এটা ঠেক গলিৰে সোমাই ডাঙৰ লৰী আৰু বস্তা কঢ়িওৱা ঘৰ্মাক্ত কুলিৰ শাৰীৰ পাছত ৰিক্সাখনক বহু পাছ পেলাই থৈ গ'ল। নদীৰ পাৰ কেতিয়াবাই ক'ৰবাত পৰি থাকিল, দুয়ো পিনে ওখ লেতেৰা দালান আৰু মাৰোৱাৰীৰ গদীৰ মাজেৰে ৰিক্সা উৰি যাব ধৰিলে নানান ৰকম শব্দ কৰি। তাৰ ভেঁপুৰ সঘন কৰ্কশ শব্দ ইৰাৰ কাণত টিংটিংকৈ বাজিব ধৰিলে। এটা তেলৰ কল পাৰ হৈ গ'ল, মিঠাতেল, ভুচি আৰু আলকাতৰাৰ সংমিশ্ৰিত গোন্ধে ইৰাৰ নাকত সোপা মাৰি ধৰিলে। প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে ইৰাই লক্ষ্য কৰিলে যে ইতিমধ্যে ৰ'দ চোকা হৈ আহিছে, তাইৰ নাকৰ আগত আৰু কপালত বিন্দু-বিন্দু ঘাম বিৰিঙিছে। ৰিক্সাৱালাটোৱে তাৰ লেতেৰা ৰঙা গামোচাখনেৰে মাজে-মাজে তাৰ ডিঙি আৰু পিঠি মচিছে। ৰ'দৰ পোহৰত তাৰ তৈলাক্ত পিঠিৰ ঠায়ে-ঠায়ে কিচ্‌কিচ্ কৰিছে। মোৰো চেহেৰা কিজানি জঘন্য হৈছে। এফালে এই ৰ'দ, ঘাম আৰু ধূলিৰ কোব আৰু আনফালে ইতিমধ্যে চাগৈ মামীহঁতৰ ঘৰত হুলস্থূল লাগি পৰিছে। হয়তো ঘৰতো খবৰ দিছে! ইচ্, আটাইখনে চাগৈ কি গুণাগঁথাই নকৰিছে!

অকস্মাৎ গলিটো শেষ হৈ গ'ল আৰু সন্মুখত ডাঙৰ ৰাস্তা ওলাই পৰিল। ৰাস্তাৰ গাঁত এটাত ৰিক্সাখনে প্ৰচণ্ড জোঁকাৰ খালে, ইৰাৰ শৰীৰ জনজনাই গ'ল। হঠাৎ কাষেৰে কিছু বোকা-পানী ছিটিকি গ'ল। ভাগ্যে কাপোৰত নপৰিল—গাঁৰি দিয়া নতুন পাটৰ মেখেলা, আজি প্ৰথম উলিয়াইছে মাত্ৰ। যাওক, ৰক্ষা! ৰাস্তাৰ গাঁতত জমা হৈ থকা বোকা-পানী ছিটিকাই সেইখন এখন লৰী বাহিৰ হৈ গ'ল। হঠাৎ ইৰা সজাগ হৈ বহিল, চাদৰৰ আগটো মুখৰপৰা খহি পৰিল। মানুহজন নিচেই ওচৰতে, প্ৰায় তিনি গজ দূৰত! এতিয়াও মুখখন সিপিনে, কিন্তু ইৰাৰ ধাৰণা হ'ল—তাই মানুহজন চিনে, খুব ভালকৈ চিনে! লগে-লগে ঘটলং-ঘটলং শব্দেৰে জৰাজীৰ্ণ চিটীবাছ এখন সন্মুখতে আহি ওলাল আৰু মানুহজনৰ বাট ভেটি ধৰিলে।

"এই ৰোখো ৰোখো"—ইৰাই ক'লে। ৰিক্সাখন থমাৰ লগে-লগেই নামি তাই মানুহজনৰ পিনে বেগ দিলে। চিটীবাছখনৰপৰা মানুহ কিছুমান নামিছে আৰু লগে-লগেই বাছখন আকৌ ভৰ্তি হৈ গৈছে। মানুহজনে বাছখনত উঠিবৰ চেষ্টা কৰিলে, কিন্তু তাৰ দুৱাৰত ইমান ভিৰ যে তেওঁ দুখোজ পাছুৱাই আহিল। ইৰাই দেখিলে যে মানুহজনে হঠাৎ ঘূৰি চালে, মই হঠাৎ ঘূৰি চালোঁ—

"হেই—চান্দমাৰী—চান্দমাৰী—যাব দিয়া—যাব দিয়া—"

বাছখন এৰি দিলে আৰু শূন্য বাছষ্টপটোত অকল ৰিক্সাখন, মই আৰু ইৰা থিয় হৈ থাকিলোঁ। মই নীৰৱে মোৰ সোঁহাতখন মেলি ধৰিলোঁ, হাতৰ তলুৱাত সোণৰ আঙঠিটো জিলিকি উঠিল। ইৰাই এটা স্বস্তিৰ নিঃশ্বাস এৰিলে। তাই

কপালৰপৰা ঘামখিনি মচি পেলালে। তাইৰ মুখখন উদ্ভাসিত হৈ উঠিল। তাই মাটিৰ পিনে চালে আৰু অস্ফুট, ৰুদ্ধকণ্ঠে ক'লে,—"অ' তুমি! তুমি! মই জানিছিলোঁ মোৰ আঙঠিটো তুমিয়েই পাবা—'

*** *** ***

"অ, আৰু?" সত্যেনে ক'লে,—"আৰু?"

মই উচপ খাই উঠিলোঁ। ধাৰণা হ'ল যেন তাৰ কথা মোৰ কাণলৈ আহিল সুদৃঢ় আৰু ৰূঢ়—আৰু স্থূল। মই বুজিলোঁ যে মই কথাৰ মাজতে নিস্তব্ধ হৈ পৰিছিলোঁ। সি সুধিছে, "আৰু?" মই আকৌ তাৰ মাংসল মুখখনৰ পিনে চালোঁ। মই আকৌ ভাবিলোঁ, সঁচাকৈয়ে সি মানুহটোৰেই জানো স্থূল? মোৰ বিৰক্তি উপজিব খুজিলে, কিন্তু সেই ভাব মই দমন কৰিলোঁ আৰু ক'লোঁ—"লিখা, গতিকে তুমি আৰু সেইবোৰ নাভাবিবা আৰু সেই বিষয়ে দুশ্চিন্তাও প্ৰকাশ নকৰিবা। এতিয়া তোমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী হৈছে। সিহঁতৰ মন কুসংস্কাৰৰপৰা মুক্ত কৰি ৰখাটো তোমাৰ দায়িত্ব। নিজে এইবোৰ বিশ্বাস নকৰিলেও তোমাৰ কথা শুনি প্ৰফুল্লৰ মনো এইবোৰ অযথা দুশ্চিন্তাৰ পিনে প্ৰভাৱিত হ'ব পাৰে। এনেকুৱা কৰিবা যেন একো হোৱা নাই, যেন তোমাৰ ঘৰখনত উদ্বেগ আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ বীজ কেতিয়াও সিঁচা নহয়গৈ..."

সত্যেনে মোৰ মুখৰ পিনে আগৰদৰে, প্ৰায় অবোধৰ দৃষ্টিৰে চাই থাকিল আৰু মই শ্ৰুতলিপিৰ মাষ্টৰৰদৰে মোৰ চকু শূন্য চাহৰ কাপটোত নিবদ্ধ কৰি কৈ গ'লোঁ। কিন্তু মোৰ মনলৈ আকৌ অন্য চিন্তা আহিব ধৰিলে। মই অনুমান কৰিব পাৰিলোঁ যে দীঘল, একা-বেঁকা, কদাকাৰ গলিটোৰ শেষত মোৰ সন্মুখত কৰ্কশ আৱাজ কৰি জৰাজীৰ্ণ চিটীবাছখন মানুহেৰে ঠাহ খাই আহি পৰিল, আৰু মই পাছলৈ উভতি চাবলৈ ভয় পালোঁ। অকস্মাৎ অবৰ্ণনীয় ক্লান্তিয়ে মোক অৱশ কৰি পেলালে।

"হেই—চান্দমাৰী—চান্দমাৰী—যাব দিয়া—যাব দিয়া—"

মই অনুমান কৰিব পাৰিলোঁ যে মোৰ ক্লান্তি সত্বেও মই বাছখনৰ পিনে দৌৰিলোঁ, পাছলৈ উভতি চাবলৈ মোৰ সাহ নহ'ল আৰু এই হেঁচা-ঠেলাৰ ভিৰৰ মাজতে মই চলন্ত বাছখনত জঁপিয়াই উঠিলোঁ।